

УДК 351.863

В.О.ШУРШИН

Черкаський державний технологічний університет

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА РЕГІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ

Досліджуються питання забезпечення економічної безпеки на мікро- та макrorівнях, визначено комплекс заходів щодо підвищення рівня економічної безпеки.

У сучасній економічній літературі в основному досліджуються питання забезпечення економічної безпеки на макrorівні, також визначений зміст економічної безпеки; виявлені чинники, які загрожують стабільності розвитку української економіки; запропоновані критерії і індикатори, що визначають рівень безпеки функціонування національного господарства. Проблеми економічної безпеки регіонів вивчені гірше, хоча досвід роботи деяких регіонів свідчить про значення їх теоретичного і практичного вирішення. Недостатня увага до проблеми забезпечення економічної безпеки країни, з одного боку, і труднощі її реалізації – з іншого, обумовлені рядом причин: 1) нерозумінням значення економічної безпеки кожного регіону для забезпечення економічної безпеки країни в цілому; 2) присутністю сепаратистських тенденцій у ряді регіонів, гальмуючих формування і реалізацію єдиної державної політики в області економічної безпеки; 3) різними рівнем і умовами соціально-економічного розвитку регіонів.

Дослідження проблем забезпечення економічної безпеки на національному та регіональному рівнях знайшли своє відображення в численних працях провідних науковців: Л.І.Абалкіна, В.Л.Тамбовцева, Б.В.Губського, М.М.Єрмошенко, О.М.Гончаренко, Є.М.Лисицина, Г.А.Пастернак-Таранушенка, Я.А.Жаліло, С.Кравченко, С.Теленик, М.Л.Кузьменко [1-9] та ін.

Економічна безпека – визначальна складова національної безпеки України, її системоутворюючий чинник. Науково обгрунтовані підходи до її забезпечення подані в Концепції національної безпеки України, схваленій Верховною Радою в січні 1997 р. [10]. У ній визначено національні економічні інтереси, існуючі внутрішні та зовнішні загрози їхній реалізації, основні напрями державної політики національної безпеки України в економічній сфері. З огляду на прогнозовані соціально-економічні та інші перспективи розвитку України на період до 2010 р., які сьогодні розглядаються, ці підходи є актуальними. Вони складатимуть науково-методологічну та державно-правову основу для подальшої розробки та реалізації державної політики забезпечення економічної безпеки України.

На сьогодні поняття „економічна безпека” застосовується в досить широкій інтерпретації не дивлячись на те, що воно досить нове для практики політичних та управлінських структур у багатьох державах, у тому числі і в Україні.

Це явище пояснюється тією обставиною, що економічна безпека країни в її науковому сенсі є синтетичною категорією політекономії і політології, а в політичній практиці визначається відповідно до конкретно-історичних умов та перспектив розвитку. Тому не існує універсального визначення поняття економічної безпеки.

Головною метою стратегії економічної безпеки нашої країни є забезпечення такого економічного розвитку, при якому можливо було б створити умови для розвитку соціально-економічних інтересів громадян України, забезпечення макроекономічної стабілізації, зберігання цілісності держави, що й забезпечать її економічну незалежність. Без забезпечення економічної безпеки неможливо вирішити жодної задачі як у внутрідержавному, так і зовнішньополітичному плані. Державна стратегія повинна забезпечувати:

- вирішення внутрішньополітичних, економічних, соціальних задач з врахуванням національних інтересів;
- активний вплив на процеси у світі, що мають відношення до національних інтересів України;
- підвищення рівня якості життя, забезпечення соціального миру у суспільстві.

Головними критеріями оцінки стану економічної безпеки держави в її внутрішньому та зовнішньому контекстах є:

- економічна незалежність, насамперед, можливість здійснення державного контролю над національними ресурсами, спроможність використовувати національні конкурентні переваги для забезпечення рівноправної участі у світовому поділі праці;
- стійкість і стабільність національної економіки, що передбачає міцність і надійність усіх елементів економічної системи, захист усіх форм власності, створення гарантій для ефективної підприємницької діяльності, стримування дестабілізуючих факторів;
- здатність до саморозвитку і прогресу, тобто спроможність самостійно реалізовувати і захищати національні економічні інтереси, вести ефективну інвестиційну та інноваційну політику, розвивати інтелектуальний і трудовий потенціал країни.

Сучасна ситуація в Україні формується під впливом багатьох внутрішніх і зовнішніх факторів. Однак однією з головних причин, що заважає просуванню ринкових перетворень, є відсутність досвіду ефе-

ктивних механізмів державного регулювання економічних процесів у ринкових умовах.

Монетарна політика, навіть за умови успішного збереження стабільного валютного коридору та контролю за грошима, не зможе забезпечити макроекономічної стабільності без фіскального регулювання, що є важливим засобом реформування. Тобто зменшення розмірів бюджету та його загального дефіциту можна досягти шляхом очищення від недержавних видатків. Без такої реформи зберегти макроекономічну стабільність неможливо.

Дуже важливим є збереження низького рівня інфляції як вирішального компоненту цього процесу. Існує певна межа інфляції, зсування нижче якої призводить до ще більшої інфляції, а зростання вище якої також спричинятиме більшу інфляцію, ніж очікувана.

Причини економічних проблем суспільства і банківського сектора криються передусім у сфері економіки. Найбільший вплив на банки здійснюють такі економічні фактори як: зменшення обсягів валового національного продукту, промислового та сільськогосподарського виробництва, дефіцит державного бюджету, негативне сальдо торговельного балансу держави, зростання бартеризації економіки, порушення платіжної дисципліни, масове невиконання договорів про сплату боргових зобов'язань, зростання збитковості багатьох підприємств.

У ході трансформації суспільства та економіки України не вдалося уникнути певних прорахунків та втрат, що призвели до небажаних наслідків:

- значно скоротилися обсяги промислового виробництва;
- зросла зовнішня та внутрішня заборгованість держави;
- збільшилися диференціація доходів населення, приховування та вивезення значних обсягів капіталів за кордон;
- розширилася сфера кримінального бізнесу, корупції, злочинності та нелегальної економіки [1].

Підсумовуючи вказане вище, можна зробити висновок, що загрозу економічній безпеці становлять, насамперед, рекомендації та пропозиції щодо, по-перше, недоцільності державного регулювання макроекономічних процесів навіть за допомогою ринкових прийомів – ціноутворення, капіталоутворення, валютного режиму, кредитно-інвестиційної політики зовнішньоекономічної діяльності та соціальних пріоритетів; по-друге, форсованих темпів роздержавлення та приватизації, незважаючи на відсутність відповідних умов; по-третє, жорстко ортодоксальної монетарної політики, що позбавляє Уряд можливості здійснювати ефективне регулювання співвідношенням прибутку до собівартості та послужила вагомою причиною руйнування макро-

економічних пропорцій процесу відтворення, отже – і поглиблення економічної кризи.

Також загрозою для економічної безпеки України у зовнішньоекономічній сфері є катастрофічне швидке зростання зовнішнього боргу. Обсяг валового зовнішнього боргу України на 1 січня 2008 р. становить 84,5 млрд. дол. (60,2% до ВВП), упродовж 2007 р. він збільшився на 30 млрд. дол.

В Україні здійснюється не народна, а мафіозна – номенклатурна приватизація – суто символічне перетворення працівників на власників (шляхом отримання приватизаційних майнових сертифікатів), а далі відбувається широкомасштабне розкрадання державної власності. Серйозною загрозою для безпеки держави є „тінізація” та криміналізація економіки (тіньовий сектор складає до 60% економіки, приблизно 40% населення одержують офіційно зареєстровані доходи), які набули великого розмаху, що, по-перше, спричиняє значні збитки, зумовлені вилученням коштів з виробництва та їх спрямування на некритичне споживання, а також відплив грошей за межі національного господарського простору України (згідно з оцінками, відповідний показник за роки незалежності сягає 20 млрд. дол.), а по-друге, позбавляє Уряд можливості легально впливати більш як на половину економічної діяльності в державі, ефективно контролювати перебіг подій в її економічному житті [3].

Виходячи з наведеного вище аналізу можна стверджувати: в Україні не вдалося створити національну економічну систему, яка б забезпечувала прогресивний розвиток держави, її незалежність у формуванні й здійсненні внутрішньої та зовнішньої політики, у будові громадського суспільства, яке б відповідало сучасним світовим стандартам.

Кризові тенденції, що характеризують розвиток економіки України, зумовили визначення внутрішніх загроз для економічної безпеки України як таких, що набагато перевищують небезпеку зовнішніх і можуть призвести до дезинтеграції України, до загальнонаціональних техногенних та екологічних катастроф, соціального вибуху або істотного обмеження можливостей керівництва держави щодо вирішення внутрішніх проблем і дій на міжнародній арені.

На сучасному етапі для України є найголовнішим своєчасно виявити фактори, які підривають стійкість, соціально-економічну безпеку держави.

Коли Україна максимально певно визначить свої головні національні та економічні інтереси, вона зможе оптимально втілити їх у життя, що забезпечить її економічну незалежність та безпеку.

Державна стратегія повинна розвивати положення концепції національної безпеки країни, приймаючи до уваги національні інтереси в галузі економіки. Пріоритетним національним економічним інтересом України є її енергетична незалежність. Сьогодні Одеський, Херсонський нафтопереробні заводи простоюють, майже не працює Лисичанський комбінат, більш-менш завантажені Долинський і Дрогобицький. Внаслідок цього Україна 90% цих енергоносіїв постачає з Росії, тому необхідно як найшвидше створити альтернативні системи постачання нафти і газу, забезпечивши себе незалежними джерелами енергоресурсів.

Найважливішими для України є відстоювання національних економічних інтересів у фінансовій, банківській та грошовій сферах. Після введення в Україні власної грошової одиниці – гривні ми практично відокремились від російської грошової і банківської систем. Сьогодні потрібно вирішити головне завдання – зміцнити грошову і банківську систему, ні за яких умов не допустити емісії.

Третя група національних економічних інтересів зосереджена у сфері розвитку українського підприємства, національного малого і середнього бізнесу, приватної власності. Потрібно створити прибуток на території української держави; вкладати зароблені кошти у національне виробництво; створення робочих місць і поширення бізнесу в Україні, орієнтація на максимальне використання інтелектуальних досягнень світової інформаційно-технологічної революції.

Важливим національним інтересом є здійснення національної кадрової політики: в уряді, на підприємствах ключові позиції мають зайняти національно свідомі кадри, економічно підготовлені, високоосвічені та ефективні фахівці.

Заходи та механізми економічної політики України повинні бути спрямовані на забезпечення економічної безпеки як на внутрішніх, так і на зовнішніх рівнях.

Для досягнення належного рівня економічної безпеки України, влада повинна усвідомити важливість цієї проблеми. Важливими факторами забезпечення економічної безпеки виступають моніторинг та прогнозування елементів, які їм загрожують.

Моніторинг має велике значення для економіки перехідного періоду, яка зараз спостерігається в нашій державі, тому що він є оперативною інформаційно-аналітичною системою догляду за динамікою показників економічної безпеки.

Треба здійснювати моніторинг внутрішніх та зовнішніх загроз економічним інтересам суспільства за допомогою створення інформаційної бази. Але різноокий та об'єктивний моніторинг економіки по-

винен бути проведений на базі аналізу конкретних кількісних значень індикаторів економічної небезпеки.

Для того, щоб стало можливим реалізувати державну стратегію, треба чітко розробити кількісні та якісні параметри стану економіки. Вихід за ці межі може призвести до загрози економічній безпеці, а точніше здійснювати свій негативний вплив на рівень життя населення (безробіття, диференціація прибутку); стан фінансової та кредитної системи держави; рівень виробничого, природного, науково-технічного потенціалу України; здатність державного механізму адаптуватися до змін будь-якого характеру (інфляція, дефіцит бюджету, зовнішні та внутрішні борги і т.д.); динаміка валового внутрішнього продукту, показників об'єму та темпу промислового виробництва.

З метою відвернення економічної небезпеки, що загрожує державному суверенітету України, необхідно здійснити комплекс заходів з метою її виходу з глибокої економічної кризи. На нашу думку, слід істотно змінити економічну програму і курс держави за такими основними параметрами:

1. Потрібно дотримуватися вимог економічних законів.
2. Необхідно відійти від спрощеної консервативної моделі змішаної економіки (тобто від монетаризму) до ліберальної соціал-реформістської, а з точки зору основних напрямів економічної теорії – до кейнсіанства та інституціоналізму.
3. Важливо перейти до поширення колективних форм власності, і насамперед – трудової колективної власності.
4. Слід здійснити комплекс заходів щодо стимулювання платоспроможного попиту населення, і насамперед – за рахунок істотного підвищення заробітної плати. Це, водночас, означатиме дотримання вимог закону попиту і пропозиції.
5. Треба сформувати належний інвестиційний клімат.
6. Необхідно проводити конструктивні структурні реформи.
7. Важливо розробити науково обґрунтовану промислову політику, чітко виділивши національні пріоритети в цій сфері. Відсутність дієвої промислової політики унеможливорює припинення катастрофічного падіння виробництва, проведення назрілої структурної перебудови господарського комплексу, розв'язання проблем вдосконалення управління його галузями економіки, підтримання незалежного рівня обороноздатності держави, розвитку інтеграційних і коопераційних процесів, вихід з енергетичної кризи, збереження науково-технічного потенціалу, запобігання подальшому руйнуванню навколишнього середовища, підвищення добробуту населення.
8. Слід посилити роль держави у банківській системі шляхом

створення державних спеціалізованих банків (земельних, інвестиційних та ін.), помітного здешевлення на цій основі кредитів, їх спрямування на здійснення структурної перебудови та вирішення інших проблем (як відомо, комерційні банки України зосередили в своїх руках близько 75% кредитного ринку, що значно стимулює подорожчання кредитів).

9. Необхідно розпочати відродження села і проводити виважену аграрну політику.

Таким чином, для досягнення належного рівня економічної безпеки України необхідним є відповідне визнання важливості цієї проблеми на рівні вищого політичного і економічного керівництва держави.

1.Жаліло Я.А. Економічна стратегія держави: теорія, методологія, практика. – К.: НІСД, 2003. – С.53-87.

2.Абалкин Л. Экономическая безопасность России: угрозы и их отражение // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С.5.

3.Тамбовцев В. Объект экономической безопасности России // Вопросы экономики. – 1994. – №12. – С.12-14.

4.Губський Б.В. Економічна безпека України: методологія виміру, стан і стратегія забезпечення. – К., 2001. – 320 с.

5.Єрмошенко М.М. Фінансова безпека держави: національні інтереси, реальні загрози, стратегія забезпечення. – К.: Київ. нац. торг-екоп. ун-т, 2001. – 350 с.

6.Гончаренко О.М., Лисидин Є.М. Методологічні засади розробки нової редакції концепції національної безпеки України. – К.: НІСД, 2001. – 332 с.

7.Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. – К.: Ін-т держ. упр. і самоврядування при КМ України, 1994. – 112 с.

8.Кравченко С., Теленик С. Основні напрямки забезпечення економічної безпеки України // Економіка. Фінанси. Право. – 2002. – №12. – С.6-10.

9.Кузьменко М.Л. Управління функціонуванням і економічним розвитком економіки регіону. – Донецьк: ІЕП НАН України, 2004. – 280 с.

10. www.rada.gov.ua.

Отримано 24.04.2008

УДК 69 : 330.111.4 : 330.131.5

Є.О.ВОСКРЕСЕНСЬКА

Харківський державний технічний університет будівництва та архітектури

ВИЗНАЧЕННЯ СИСТЕМИ КРИТЕРІЇВ ТА ПОКАЗНИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ УПРАВЛІННЯ БУДІВЕЛЬНИМ ПІДПРИЄМСТВОМ

Визначено систему показників, які спричиняють прямий вплив на рівень соціально-економічної ефективності управління будівельними підприємствами.

Нові умови формування ринкової економічної системи України актуалізували проблему ефективності управління господарюючими